

Arne Overrein

VED ET MORALSK NULLPUNKT. POLITIKK OG ETIKK ETTER KOSOVO

«Jeg liker ikke bombing.» – Mange av oss – herunder sikkert inkludert jubilanten Rune Skarstein som disse linjene tilegnes – vil huske Valgerd Svarstad Hauglands uttalelse om Kosovo-krigen under Kristelig Folkepartis landsmøte. Budskapet var at sjøl om vi har satt i gang en bombekrig, er heller ikke vi glade i bomber. Ved dette ubehjelpelige forsøk på å stille seg sjøl i et moralsk lys, prøvde hun å forskjønne en angrepskrig hun som regjeringsmedlem var medansvarlig for. Dette er ett av mange eksempler på en retorisk moralisme som tilsynelatende står langt unna den kalde rasjonaliteten som USA og NATO planlegger krig og maktbruk med. Moralisme og makt – to verdener uten sammenheng med hverandre? Nei, de to verdener hører snarere intimt sammen nettopp som en motsetning. Innsatsen til politikere som Svarstad Haugland vil alltid være vesentlig når NATOs og USAs vitale interesser står på spill.

Moral og makt. De to perspektivene

Under debatten om NATO-krigen mot Jugoslavia hørte man ofte påstanden: dette handler ikke om USA, NATO og dets interesser. Dette handler kun om Kosovo og menneskerettsbrudd i Kosovo. Debatten var kaotisk fordi man var grunnleggende uenig om hva den handlet om og hva som var problemet. Bombetilhengere – og det var praktisk talt alle politikere – ville ikke ha en politisk debatt om NATO og vedtaket om å gjøre NATO til en angrepsorganisasjon. De ville ha en «etisk» debatt om hva «vi» skulle gjøre for å stanse overgrepene i Kosovo.

Det er en fundamental forskjell mellom disse to problemstillingene. Stiller man kun spørsmålet: «var det etisk riktig av NATO å bombe Jugoslavia?» så blir NATO/USA/Vesten i selve spørsmålet definert som en moralsk aktør. En aktør som vil hjelpe noen som er nødlidende, og som gjennom denne viljesytringen definerer et moralsk felt. I dette feltet er rollene så og si fordelt. Den sjølerklærte hjelperen oppfatter sine egne motiver som høyst aktverdige og blir gjerne oppfattet slik også av andre. Videre blir offeret som er hjelpetrengende definert, samt de onde krefter som forårsaker nøden. Den moralske aktør som vil hjelpe står i utgangspunktet i en nøytral og utvendig posisjon i forhold til den situasjonen det skal gripes inn mot. I Kosovo var Vesten i utgangspunktet *tilskuer* til ondskapen, men ser seg til slutt nødt til å gripe inn. Det er viktig å være klar over at dette er en *generell*

konstellasjon: Vestens og særlig USAs sjøloppfatning er å være nøytral tilskuer til verdens ondskap, ikke en del av den. USAs oppgave i verden er så å vise «mot» til å gripe inn. Dette er høydepunktet av moralitet i Vestens ideologi.

Forblir Vesten passiv i sin tilskuerposisjonen blir dette fordømt som en umoralsk posisjon – hvor mange ganger har vi ikke hørt om «Europas svik» på Balkan, i Bosnia, osv? «Man» kan ikke lenger sitte stille. Eller som Erik Solheim formulerte det etter at SVs stortingsgruppe hadde gitt sin tilslutning til krig, høsten 1998: «Bevisbyrden ligger hos dem som mener at man bare skulle sitte stille og se på.»¹ I en slik problemstilling er det «vi» som er de gode. Det er alltid noen av de andre som er de onde. Godt og ondt blir abstrakte kategorier som ikke forstås ut fra økonomiske og maktpolitiske omstendigheter. Ondskaper blir personifisert – Milosovic blir den onde.

Hva er det som står til diskusjon ut fra en slik problemstilling? Det er hvorvidt NATO gjorde riktig i å gripe inn der og da. Kritikken av NATOs bombekrig kan da være at man vurderte situasjonen galt, benyttet feil midler og ikke så alle konsekvensene av krigen. Jeg sier ikke at dette er en kritikk som ikke er viktig, men den stiller egentlig ikke det grunnleggende spørsmålet om NATO hadde aktverdige, moralske hensikter med sin krig. Vestens hjelper-rolle, Vestens humanisme blir stilltiende forutsatt. Likeledes Vestens uskyldige tilskuerposisjon i forhold til utviklinga i Ex-Jugoslavia. Hensikten var den aller beste, det var bare *måten og omstendighetene* man handlet under, som var gal. En slik kritikk vil ikke være en kritikk mot «humanitær» NATO-krig en *annen* gang og i *andre* land. Det vil kun være en kritikk av et enkeltstående «feilgrep». Svært mye av debatten om Kosovo har beveget seg i disse banene. De mest ekstreme variantene av denne typen debatt vil være å drøfte om det riktige midlet er bakkekrig eller bare bombing, eller bombing av kun militære mål eller også sivile mål. Det var slike problemer som bekymret NATOs politiske establishment og preget mye av media-debatten under krigen. Således ble den nevnte Erik Solheim «opprørt» over NATO-bombinga av sivile: «En forferdelig tragedie, er Solheims kommentar til de alliertes bombing av sivile. Han er opprørt over hendelsen, men understreker at slike ting kan skje i en krig.»² Som vi forstår er det mange «etiske dilemmaer» som kan diskuteres i forbindelse Norges første angrepskrig. Generelt er det slik at det nesten ikke er grenser for hva som kan gjøres til et etisk problem. Svært ofte har etiske dilemmaer bestått i diskusjoner innad i en maktgruppe om hvordan man på den mest «humane» måte skal behandle mennesker som er maktesløse eller på annen måte underlegne. Ingen etikkdebatt skjer i et samfunnsmessig og ideologisk tomrom. Enhver etikk-debatt går i det minste ut fra en gitt konsensus innen en bestemt gruppe mennesker og beveger seg vanligvis innafør ramma av denne.

Det andre perspektivet består i å betrakte USA og NATO ikke uten videre som en moralsk aktør, men som en aktør med makt og som gjennom denne

makt fremmer sine spesifikke interesser og strategiske mål. En slik betraktning kan ikke ta som gitt at motivene er moralsk aktverdige fordi NATO sjøl sier de er moralsk aktverdige. Skulle vi bedømme en politisk aktør kun ut fra hva denne sier om seg sjøl, ville vår evne til å handle politisk faktisk være lammet. Alle aktører ville nemlig bedyre sin egen moralske fortreffelighet. Vår vurdering av NATOs krig må basere seg på våre erfaringer med NATO og USA gjennom et lengre tidsrom og om ikke USA/NATO kunne ha andre interesser enn rent moralske i den konkrete situasjonen. Kort sagt må vi gjøre en politisk-økonomisk analyse av mulige motiver. Denne mistenksomheten overfor en aktørs motiver er ikke noe spesifikt for sosialister eller marxister. Immanuel Kant, en av de filosofer som dagens liberalere oftest henviser til, understreket alltid nødvendigheten av ytterst mistenksomhet overfor ikke bare andres, men også egne motiver.

For å komme frem til et riktig moralsk standpunkt i en konflikt er det altså en forutsetning å gjøre en politisk analyse av de ulike aktørenes posisjon, deres interesser og deres måte å se verden på. Man kan ikke på forhånd velge en av aktørenes perspektiv og definere godt og ondt ut fra dette. Dette gjelder på samme måte uansett om man befinner seg iblant serbere eller i et NATO-land. I begge tilfeller er det nødvendig å stille seg skeptisk til demonisering av motparten. Siden vi befinner oss i NATO-Norge, er det våre vestlige makthaveres retoriske makt, deres definisjonsmonopol når det gjelder moral/umoral vi må gå inn på. Kritikken kan ikke begrenses til kun å gjelde om NATO har brukt de riktige midlene. Denne krigen var ikke et isolert tilfelle, men blir også fra NATOs side oppfattet som et eksempel på en ny strategi. Før denne strategien var vedtatt, førte NATO krig i strid med sine egne statutter. I tillegg var det betydelig motstand innen NATO om den nye strategien, en motstand som forsvant i løpet av krigen. Det er derfor nødvendig å analysere ikke bare krigen som enkeltbegivenhet, men NATO og USA i det hele tatt.

Moralidealismen

I en moraldiskusjon som ikke er en rent akademisk øvelse, men virkelig står om politiske realiteter, vil det foregå en kamp om hvem som kan opptre som uplettet moralsk aktør og dermed kan definere det moralske feltet som står til diskusjon. Kort sagt er det de rådende maktforholdene i samfunnet – herunder ikke minst makta over mediene – som bestemmer rammen som enhver moraldebatt fungerer innafor. Dette forholdet ble illustrert med all ønskelig tydelighet under Kosovokrigen. For en opposisjon er det uhyre vanskelig, om enn ikke en umulig oppgave å bryte med disse rammene. En opposisjon mot en politikk vil som regel være tvunget til å debattere på makthaverenes retoriske premisser. Derfor så vi også at opposisjonen mot krigen konsentrerte seg om kritikken av bombekrig som middel mot

menneskerettsbrudd. I dag bør vi utvide perspektivet og også bestride NATO/USAs krav på å opptre som moralsk aktør i det hele tatt. Først på dette grunnlaget kan kritikken bli en systemkritikk, en kritikk av Vestens verdenshegemoni. Herunder også en kritikk av Vestens moral-retorikk.

Filosofen Stuart Hampshire argumenterte for en del år siden for den oppfatning at enhver moralsk aktør befinner seg i en spesifikk posisjon og ser den moralske konflikten fra denne posisjonen. Den moralske aktøren «må ikke oppfatte seg sjøl som stående bortenfor verden, observerende fra utsida, som om han var en transendent skapning.»³ Jeg kan ikke drøfte nærmere dette synet, men jeg mener det har svært mye for seg. Poenget i denne sammenheng er at enhver aktør som har makt til å definere premisene for den moralske diskursen, vil være fristet til nettopp å definere seg sjøl inn i en slik transendent posisjon. Nemlig som stående utafør verden, ubesmittet av dens ondskap og dens konflikter, klar til å gripe inn for det godes skyld. Dette er en form for moralsk idealisme som skaper blindhet om egen posisjon. USAs herskende utenrikspolitiske tenkemåte er preget av en slik idealistisk blindhet. Denne moralidealismen ser ut til å være en integrert del av amerikansk supermaktpolitikk. Den har en viktig legitimerende funksjon i amerikansk og vestlig offentlighet. Under Kosovokrigen opplevde vi at denne tenkemåten *også* bemektiget seg de europeiske NATO-landenes politikere. Moral-idealismen truer med å bli forståelseshorisonten *også* for Europas politiske klasse. Det varsler i så fall farlige tider.

USA og moralidealismen

Uten USA blir begivenhetene på Balkan i det siste tiåret uforståelige. Dersom det er riktig at enhver stat står under avgjørende påvirkning av globale krefter, så gjelder dette sjølsagt i enda større grad i en stat preget av oppløsning og borgerkrig, som Ex-Jugoslavia på 90-tallet. USA som supermakt har hatt en enorm innvirkning på konfliktene i Ex-Jugoslavia. USA har i Kosovo-konflikten evnet å styre denne inn i baner som samsvarer med amerikanske interesser. (Blant annet interessen av et sterkt NATO under USAs klare ledelse, herunder interessen av å få vedtatt den nye out of area-strategien.) Uten viktige standpunktendringer innen den amerikanske administrasjon høsten 1998,⁴ ville Kosovokrigen trolig aldri funnet sted. Dette var amerikanske endringer som forplantet seg nedover i NATO-rekkene og blant annet endte opp med et fatalt vedtak om å støtte en eventuell NATO-krig i SVs stortingsgruppe i oktober 1998.

Sovjetkommunismens sorti skapte et maktvakuum som USA i dag har fylt opp. Militære, økonomiske og ideologiske konjunkturedringer må sees i lys av dette grunnleggende faktum. NATOs grenser er flyttet østover. NATOs erklærte operasjonsområde er flyttet enda lenger østover. Som eneste supermakt har USA som sentral målsetting å opprettholde verdensdominans. I

landets egne øyne skjer ikke dette fordi USA har egeninteresser og egne behov – det har man *også*, men det er ikke derfor man vil være eneste supermakt. I USAs egne øyne er det omvendt verden som trenger USAs dominans. Verden har behov for USA. Som utenriksminister og hovedarkitekt bak krigen, Madeleine Albright så treffende sa det i Makedonia rett etter krigens avslutning: «This is what America is good at, helping people.»⁵ På et vis står USA utafør verden – som Guds utvalgte folk er man ikke som alminnelige dødelige involvert som *part* i problemene. USA «står over det internasjonale systemet, ikke i det.»⁶ I rettferdighetens navn skal det sies at en god del amerikanere *ikke* deler dette mytiske verdensbildet, men dess lenger opp i establishment vi kommer, dess sterkere står slike oppfatninger. Colin Powell, USAs generalstabsjef for noen år siden, sier det slik: «Amerika ble skapt av det himmelske forsyn for å skape orden i verden.»⁷ Dette er en religiøs nasjonalisme som preger amerikansk politikk og offentlige mening og som USAs støttespillere i Europa – som hyller globalisering og advarer mot nasjonalisme *i Europa* – helst ikke vil snakke om. USAs nasjonalisme står i intensitet knapt nok tilbake for noen annen nasjonalisme. Et merkbart utslag er en innbitt uvilje mot FN og ikke-tilslutning til en rekke konvensjoner og internasjonale avtaler som er forhandlet frem innen FN-systemet. Det er for eksempel ingen tilfeldighet at FNs tiårige barnekonvensjon er ratifisert av samtlige land unntatt to: Somalia, et land i total oppløsning og USA, verdens mektigste land. Det er ingen tilfeldighet at USA sammen med en håndfull andre land stemmer imot opprettelsen av en *permanent* internasjonal krigsforbryterdomstol.

En dyp, moralistisk premiss ligger til grunn for USAs utenrikspolitikk og landets sjølbilde. Som historikeren V.G. Kiernan sa det på 70-tallet: «Amerika elsket å tro at uansett hva det ønsket, så var det akkurat hva menneskeheten ønsket.» Edward Said som siterer disse ordene i sin bok *Culture and Imperialism*, har påpekt den effektive konsensus som hersket om Golfkrigens berettigelse innen USAs establishment: en uvanlig sterk mainstream konsensus «hvor regjeringens retorikk, politikerne, de militære, tenketankene, media og de akademiske sentra konvergente om nødvendigheten av USAs maktbruk.» Hva som er «foruroligende» ifølge Said, er i hvor stor grad det offentlige rom i USA er preget av enstemmighet omkring slike ting.⁸

Og nettopp dette var det som under Kosovokrigen også foruroliget oss i de europeiske NATO-land. Jeg mener graden av *uniformitet* i standpunkter og argumenter. Ikke så mye blant folk flest, som ga uttrykk for stor usikkerhet, men blant politikere og i media. Norge ga sin tilslutning til sin første angrepskrig uten debatt, til og med uten stortingsbehandling som Grunnloven foreskriver i tilfelle krig. Det samme skjedde for øvrig i alle andre NATO-land, med unntak av Hellas. I Tyskland – hvor grunnlovens § 26 forbyr angrepskrig og enhver forberedelse til en slik – ble De Grønne

splittet i en opprivende debatt som endte med et knapt flertall for partiledelsens pro-krigsstandpunkt – parallellen med vårt eget SV er tydelig.

Hvem er «vi»?

Alle partier og nesten alle stortingsrepresentanter sluttet opp om krigen.⁹ Noen uker etter – i april 1999 – sluttet Norge seg til NATOs nye out of area-strategi, til tross for at Bondevikregjeringa tidligere hadde signalisert skepsis. Også det skjedd uten omfattende debatt og uten stortingsbehandling. Statsminister Bondevik begrunnet den manglende debatten på følgende måte: «Situasjonen krev politisk vilje og handlekraft, ikkje debatt om NATO sin strategi. Vi kan ikkje drive eit ope politisk seminar når den politiske leiinga i landet må ta resolute avgjerder.»¹⁰ Kosovodebatten handlet *også* om vi skal få amerikanske tilstander når det gjelder politisk-ideologisk konsensus, eller om det fortsatt er rom for en prinsipiell og systemkritisk opposisjon.

Bondevik-sitatet ovenfor er forøvrig et eksempel på hvordan dette uskyldige ordet «vi» blir brukt på en mystifiserende måte. «Vi» skal vise «handlekraft» (=bombe Jugoslavia). Men «vi» skal ikke diskutere denne beslutningen, sjøl om grunnloven pålegger stortinget å gjøre det. Hvem er dette vi, som det er så kjekt å ha på sin side når man sjøl kan bestemme hva dette «vi» skal gjøre (for eksempel føre krig), men som ikke har lov til å oppløse seg i et «ukontrollerbart» demokratisk fellesskap av enkeltindivider? Hvem er vi? Dette er ikke et abstrakt, filosofisk spørsmål, men et politisk spørsmål. Er det vi, samlingen av enkeltindivider i de vestlige samfunn, som er «verdenssamfunnet», som passer på menneskerettene, som yter humanitær hjelp overalt i verden, som setter «bøllenasjoner» på plass? Er det dette som er «vi» – eller er vi noe annet? Om dette problemet sier den franske filosofen Michel Foucault (i et svar til Richard Rorty) følgende:

«Jeg appellerer ikke til noe «vi» – til noen av disse «vi» hvis konsensus, hvis verdier, hvis tradisjoner utgjør rammen for tenkning og definerer betingelsene for bedømmelsen av denne (tenkinga). Men problemet er nettopp å avgjøre hvorvidt det er riktig å plassere seg sjøl innafør et «vi» for å få bekreftet de prinsippene man anerkjenner og de verdiene man aksepterer. Eller, hvis det ikke er det, om man heller skal skape det mulige grunnlaget for et fremtidig «vi» ved å stille spørsmålet (om dette vi)... Dette (vi) kan bare være et resultat – og nødvendigvis et temporært resultat.»¹¹

Det er gjennom retorikken, appellen, medienes ustanselige snakk om «vi» at dette vi formes og manipuleres. «Vi» som sviktet i Bosnia, «vi» som ikke kan sitte stille å se på, osv. Dette vi er ikke noe som «naturlig» ligger der på forhånd, men noe som defineres og redefineres i en kontinuerlig kamp. Denne kampen blir spesielt tydelig i politiske og ideologiske krisesituasjoner.

Da besverges et bestemt vi på den mest ureflekterte måte, med hjelp av maktapparatets massive påvirkningsmetoder.

Makt – realistenes argument

Om ikke alle politikere er blitt overbevist av USAs moralidealisme, så gjenstår landets enorme makt som argument i seg sjøl. Dette argumentet forteller Europas politikere at det vil lønne seg å tilpasse seg USAs vilje uansett – alt annet vil bety trøbbel for disse politikerne. Moralister og realister tenker forskjellig, men trekker politisk i samme retning. Det moralske patos suppleres med henvisningen til realitetene: bare USA kan sørge for ro og orden. Og at dette «tross alt» er bedre enn andre alternativer. Vår tids pax americana bygger på samme tankegang som tidligere tiders pax britannica og pax romana. Sjølsagt vil man sikre fred og stabilitet, gjerne i hele verden. Således kan man si at man har de aller beste hensikter. *Men* – freden skal alltid være på makthavernes premisser. I farten glemmer man at USA sprer uorden i verden, gjennom globalisering, gjennom å presse gjennom økonomisk deregulering, gjennom enorme våpeneksporter osv.

At USA har som uttrykt mål *alene* å dominere verden etter kommunismens fall, kom første gang klart til uttrykk gjennom et Pentagon-dokument kalt Defence Planning Guidance. Da dette 46 siders dokumentet ble offentlig kjent i 1992 kommenterte *International Herald Tribune* at det «uttrykker den hittil tydeligste avvisning av kollektiv internasjonalisme, strategien som utviklet seg fra den andre verdenskrig da de fem seiersmaktene skapte et Forente Nasjoner.» Avisen fant videre et «påfallende» fravær av henvisninger til kollektive aksjoner gjennom FN i dokumentet. Hovedsaken var å avskrekke potensielle nye supermakter og nye regionalmakter fra å forsøke å bli det.¹²

Folkeretten «videreutvikles»

Innafor den enkelte stat har statsapparatet monopol på utøvelse av vold. På det globale plan finnes ikke et tilsvarende absolutt maktmonopol. Men folkeretten og FN-systemet har likevel sine regler for hva som er berettiget voldsbruk og hva som ikke er det. FN er ifølge sitt eget charta, den eneste legitime voldsutøver. Det er ett unntak fra dette og det er forsvar mot en ytre angriper. Det er videre opp til sikkerhetsrådet å bestemme når en trussel mot freden eller et angrep foreligger. Et omfattende system av folkerettslige regler er bygd opp og dette systemet har – til tross for FNs åpenbare svakheter – bidratt til en sivilisering av verdenssamfunnet. Ordet humanitær intervensjon har ingen plass i folkeretten og er et begrep uten klar definisjon.¹³ Men om en humanitær intervensjon noensinne skal være berettiget, så må den iallefall gjøres med FN-støtte. Statenes suverenitet ble altså begrenset på dette området. En stat eller gruppe av stater kunne ikke lenger suverent beslutte seg

til å begynne en «rettferdig krig» mot annen stat. (Helt frem til Briand-Kellog-pakten i 1927 var dette folkerettslig mulig.) Ifølge den internasjonale folkerett som vokste ut av andre verdenskrig, var krig bortsett fra forsvar mot en angriper, forbudt. En intervensjon til støtte for en angrepet part, måtte gjøres av FN. FN skulle så bruke statene og deres militære potensial som *redskaper* for sin politikk.

Som vi vet har FN-systemet i praksis ikke fungert slik. FNs maktmonopol har bare eksistert i teorien. I viktige konflikter sto FN på siden som tilskuer, for eksempel Vietnam-krigen. Eller FN ble sjøl redskap for sterke stater, for eksempel i Golfkrigen. Men selve den folkerettslige teorien har ikke vært anfektet. Det har hittil vært bred enighet om at FN-systemets folkerett tross alt innebærer et minimum av siviliserte omgang med hverandre og at en nedbrytning av dette systemet vil åpne for en langt farligere verden enn den vi har. Med NATOs out of area-strategi har dette endret seg fundamentalt. Eller som den nå heter fra NATOs svorne venner: folkeretten har «utviklet» seg. Sannheten er at et vesentlig sivilisatorisk element i folkeretten er i ferd med å avvikles. Folkerettslig sett kan vi bli kastet tilbake til situasjonen før første verdenskrig. FN er uttrykkelig satt til side. NATO – hvis 19 medlemmer teller blant de mest siviliserte og stabile land – hevder som sin rett å handle på verdenssamfunnets vegne. NATO har også gitt seg sjøl rett til å føre kriger for menneskerettene. NATO har gitt seg sjøl retten til å definere når det foreligger grunner til å føre krig, klart i strid med FN-charteret som tillegger sikkerhetsrådet denne retten. Dette er kanskje det mest negative ved Kosovokrigen og det som kan få de mest langsiktige virkningene.

Verdenssamfunnet – det er vi

Vi må også huske at i dette nye standpunktet ligger det ikke bare en tilside-settelse av FN, men også av de øvrige staters vurderingsevne. Når Russland, Kina og India er uenige, så tillegges ikke dette noen særlig vekt, men betraktes som uttrykk for sneversynte statsinteresser. Man kan tydeligvis ikke tenke seg at det kan være en viss fornuft – om ikke annet enn pragmatisk fornuft – i disse stemmene fra verdens største og folkerikeste stater.

Det lå under som en udiskutabel premiss at det var NATO-landene som representerte fornuften og moralen i denne saken. Å opphøye seg sjøl til «verdenssamfunnet» i mangel av en FN-godkjennelse, bygger på en tenkemåte vi gjenkjenner fra klassisk imperialistisk ideologi. På grunnlag av sitt globale voldsmonopol, kunne USA/NATO også få et definisjonsmonopol, hvor menneskerettsbrudd såvel som sikkerhetsrisikoer defineres uten FNs medvirkning. De siste tiårs honnørbegreper: toleranse, forståelse for andre kulturer, flerkulturalisme, anti-rasisme, evne til å sette seg i den andres sted osv, var med ett ut av syne. Nå gjaldt det «vi», de gode, mot Hitler-

Milosovic, den onde. «Vi» bestemmer hvem som er barbarer, hvem som er «bøllenasjoner» som skal bombes. I går Irak, Sudan, Libya, Afghanistan – i dag Jugoslavia. I morgen står nye bøllenasjoner for tur. Vil det arrogante Vesten – det hvite mindretall som befolker Nordamerika og Vesteuropa – forstå den ubehagelige smak dette gir i nasjoner og områder hvor det overveldende flertallet av jordas befolkning bor, før det blir for seint?

Mange vil si at dette er å overdramatisere konflikten mellom Vesten og de ikke-vestlige samfunn. De kan bla henviser til avstemninger i FN og sikkerhetsrådet som viser at mange ikke-vestlige land slutter opp om USA/NATOs politikk. Dette gir etter min mening et falsk inntrykk av situasjonen. Hva regjeringer sier gir på ingen måte noe dekkende inntrykk av grunnleggende holdninger og stemninger blant mennesker i den ikke-vestlige verden. Mange land i den tredje verden og i Østeuropa er i dag så svake at de ikke har råd til å markere uavhengige standpunkter. De finner det opportunt å bøye seg for maktas realiteter – de er også i mange tilfeller helt avhengig av våpen og annen «hjelp» fra USA. Dette betyr at vi står i den situasjon at FN lett kan bli et viljesløst redskap for USA/NATO. Land som Russland, Kina, India og Sør-Afrika er i denne sammenheng viktige for å hindre at FN gjennom sine vedtak kun strør sand på den politikk som USA/NATO forlengst har staket ut. (Dette skjedde likevel i Kosovo-konflikten. FN overtok suvereniteten over Kosovo, med NATO som militær arm, etter fredsslutningen mellom Jugoslavia og NATO. Kina avholdt seg i sikkerhetsrådet.) Dette betyr også at partier og enkeltpersoner som opponerer mot NATO-politikken må argumentere for at FN-vedtak kun er en nødvendig, men i seg sjøl ingen tilstrekkelig forutsetning for en riktig politikk. Vi kan ikke støtte enhver politikk bare den er vedtatt i et FN-organ.

Det er en vanlig oppfatning at enhver stat har som hovedoppgave å ivareta sine egne interesser og at internasjonal orden er noe som oppstår ved at ulike interesser avbalanseres overfor hverandre. Helt siden slutten av middelalderen har internasjonal politikk vært preget av ulike maktbalanse-konstellasjoner. Det å ha egne interesser er normalt og uunngåelig. Dette forholdet er da også en vesentlig grunn til at FN som en ikke-statlig organisasjon og følgelig uten statsinteresser, bør være den instans som overvåker den internasjonale orden. Det er mulig å tenke seg at FN griper inn i konflikter på en nøytral måte, men det er naivt å tenke seg at USA og NATO når de griper inn i en konflikt, ikke samtidig ivaretar egne statsinteresser. Men nettopp det er blitt påstått for å forsvare krigen. Som nevnt har argumentet om at man fører utenrikspolitikk ut fra etiske og idelle grunner alltid stått sterkt i USA. Under Kosovokrigen fant dette syn nye talsmenn som fremførte budskapet i tilspisset form. Den som særlig har utmerket seg i så måte er Tony Blair, Storbritannias statsminister. Vi har nå fått den såkalte Blair-doktrinen (etter Tony Blairs tale i Chicago 22.4.99 midt under Kosovokrigen): her blir de vestlige staters utenrikspolitikk defini-

sjonsmessig satt lik kampen for etiske verdier (frihet, rettsstat, menneskeretter.) Konflikten mellom statsinteresser og verdier blir enkelt og greit tryllet vekk gjennom en dogmatisk påstand om at «i siste instans» faller interesse og verdier sammen «i ett». Derfor må NATO få en «ny referanseramme». (Hva det betydde fikk verden se i Kosovokrigen.) Med aldri sviktende ubeskjedenhet blir verdensutviklinga redusert til en kamp mellom Vestens humanitære verdier og de andres snuskete nasjonalstatlige interesser.

Militarisme og soldater som ikke vil dø for en dårlig sak

Mellom 1945 og 1991 har man registrert over 500 tilfeller der USA interverte med makt eller truet med å gjøre det overfor en annen stat.¹⁴ I 1986 ble USA dømt for aggresjon mot Nicaragua av den internasjonale domstolen i Haag. USAs merittliste er forlenget på 90-tallet. Å overlate ansvaret for moral og rett til USA er som å overlate til en stor bølle å holde styr på de små bøllene. Det som kommer ut av en slik ordning er ikke et internasjonalt retts-system, men et mafiasystem med klienter og allierte som beskyttes og fiender og frafalne som straffes. Moral og rett gjelder ikke likt for alle, men anvendes selektivt. Gudfaren bestemmer når noen skal straffes og når moral skal komme til anvendelse.

De facto (i mangel av et internasjonalt anerkjent voldsmonopol) er USA i dag det eneste land som utøver et maktmonopol, riktignok ikke uten problemer. USA har både interesser i å utøve og kapasitet til å utøve et slikt monopol. USA alene står for omlag 40% av verdens totale rustningskostnader og har gjennom både Gulfkrigen og krigen mot Jugoslavia demonstrert sin enorme og økende overlegenhet når det gjelder militærteknologi. Dess mer kapprustning og dess større anvendelse av militære løsninger på verdens problemer, dess mer vil USA styrke sin posisjon. USA har all interesse av å øke kapprustninga. Dette vil – til tross for EUs vedtak om å bygge en Europa-hær – bare styrke USAs maktmonopol, fordi dette vil rettferdiggjøre nye omdreiningar i USAs militærbudsjett (budsjettet er for år 2000 på 285 milliarder \$). Et maktmonopolet er et voldsmonopol: ingen andre skal kunne true oss – vi skal kunne true alle. Ifølge utenriksminister Albright kan enhver «ustabilitet», hvor som helst i verden, være en sikkerhetsrisiko for USA. «Sunn fornuft forteller oss at det noen ganger er bedre å takle ustabilitet med det samme, i stedet for å vente til vi har den på dørstokken.»¹⁵ Dette er faktisk en legitimering av angrepskrigen over hele verden.

Edward N. Luttwak er en klar tilhenger av USA som supermakt innen det amerikanske establishment. Her er hvordan han beskriver en slik supermakts opptreden:

«Stormakter befinner seg i den situasjon at de truer, heller enn å bli truet. En stormakt kan ikke være det, uten å tilkjenne ulike typer krav som langt overskrider dens eget umiddelbare sikkerhetsbehov, krav som innbefatter beskyttelse av allierte og klienter såvel som andre ikke-vitale interesser.»¹⁶

Det er klart at kun USA kan være en slik makt i dag. Det eneste som bekymrer Luttwak er at amerikansk opinion vil motsette seg at amerikanske soldater dør på fjerne slagmarker for «ikke-vitale interesser», slik opinionen vendte seg mot Vietnamkrigen som kostet 55000 amerikanske soldater livet. Han har rett i denne bekymringen og dette forhold utgjør en av begrensningene i USAs maktposisjon. Spørreundersøkelser gjennomført av Chicago Council of Foreign Affairs gjennom en årrekke viser at flertallet av vanlige amerikanere ikke vil at landet skal engasjere seg militært for å forsvare land som Sør-Korea, Saudi-Arabia, Israel, Polen og Taiwan, altså land som har svært nære forbindelser med USA. Det samme spørsmålet er blitt stilt til medlemmer av den amerikanske eliten og viser at et flertall av denne gruppa ville intervensjon militært for disse landene. I spørsmål om bruk av USAs militærmakt omkring i verden viser undersøkelsene en økende avstand i elitene og vanlige folks holdninger.¹⁷ Man skal altså være forsiktig med å legge ansvaret for USAs supermaktspolitikk på den vanlige amerikaners angivelige dumhet eller superpatriotisme. Det er det amerikanske establishment som er pådriver for en ekspansiv utenrikspolitikk, ikke vanlige folk hvis sønner skal risikere livet i slike militære eventyr.

Hvor alvorlig problemet med tap av amerikanske soldater for ikke-vitale interesser er, viser debatten for eller mot bakkestyrker i Kosovo. Luttwak i den ovenfor siterte artikkelen ser ingen løsning på dette «problemet» innen de rådende politiske rammene. Han kaster derfor frem noen forslag med «ubehagelige moralske konnotasjoner»: USA kan opprette en leiehær etter Gurkha-modellen til britene, dvs bestående av soldater med en felles etnisk bakgrunn fra et tredje verden-område. Disse skulle så utgjøre infanteriet, altså bakkestyrkene, mens de mer avanserte tekniske operasjonene med mindre tapsrisiko, fortsatt skulle håndteres av amerikanske statsborgere. Forslag nummer to: USA oppretter en fremmedlegion, ledet av amerikanske offiserer men med fremmede soldater som har frasagt seg tidligere statstilknytning. Som belønning kan de etter en viss tids tjeneste stilles i utsikt amerikansk statsborgerskap.¹⁸ Luttwak er klar over at dette er forslag som i overskuelig fremtid neppe vil bli «alvorlig vurdert». Likevel: at de i det hele tatt formuleres i et tidsskrift utgitt av det amerikanske utenriksdepartementet og som reflekterer holdninger innen det politiske og akademiske establishment, sier ikke så rent lite om mentalitet og bekymringer i disse kretsene.

Statssuverenitet – kritikk og krise

Kosovo-krigen ble en krig om etikk og moral. På mange måter kuliminerte en tendens til moralisering av politikken med denne krigen. En lenge tenkt tanke om humanitær krig for menneskerettighetene ble her endelig «materialisert». To forhold virket her i samme retning. For det første er det humanitære engasjement blitt styrket i vestlige lands opinion etter 1945. For det andre den faktiske utviklinga mot økte forskjeller i verden og borgerkrig og kaos innad i en lang rekke stater. Økt informasjon om forholdene, særlig i den tredje verden, styrket ideen om at de rike statene måtte gjøre mer for å hjelpe de svake. Likevel – det er et enormt skritt fra dette til den slutning at det skal være tillatt å gå til humanitær angrepskrig for å beskytte menneskerettene. Særlig uten FN-godkjennelse.

Begrepet om nasjonalstaten og nasjonal suverenitet har vært utsatt for en diskreditering og relativisering i løpet av de siste 20 åra. Dette er en farlig trend som – dersom den får fortsette – vil virke destabiliserende på hele den internasjonale orden og også undergrave demokratiet og fungerende politiske kulturer fordi rammen for disse nettopp er nasjonalstaten. En fungerende folkerett er nettopp en funksjon av samvirket mellom uavhengige nasjonalstater. Alternativet er en verden hvor den sterkestes rett hersker og hvor en lang rekke stater synker ned i kaos og anarki.

I tråd med frigjøringen fra koloniveldet og dannelsen av en rekke nye stater, ble ideen om nasjonalstatens suverenitet styrket etter Andre verdenskrig. De første 20-30 åra etter Andre verdenskrig var uten tvil en epoke med nasjonal sjølhevdelse i den tredje verden som utfordret Vestens og USAs verdenshegemoni. Vietnamkrigen var i denne sammenheng kanskje den viktigste enkeltbegivenhet fordi den skapte en dyp krise i USAs maktstilling. De 25 år som er gått etter det forsmadelige nederlaget i Vietnam, har opplevd en delvis omsnuing av denne trenden. De to maktfaktorene som sto mot USAs hegemoni: kommunismen og de nasjonale uavhengighetsbevegelsene har begge fått en knekk og vil iallefall ikke gjenoppstå i sine gamle former. Men de underliggende sosiale og økonomiske konfliktene – de grunnleggende ulikhetene mellom og innen stater, det globale kapitalistiske utbyttingssystem – består fortsatt og vil skape nye nasjonale og anti-kapitalistiske bevegelser. Det lyktes i liten grad å bygge fungerende og demokratiske stater utafør de kapitalistiske kjerneområdene. Dette av to hovedgrunner: for det første undergraver den «frie», globaliserte kapitalismen statenes sjølråderett, og dermed evnen til økonomisk styring og sosiale utjevning. For det andre greide man ikke å løse de interne etniske, religiøse og andre gruppekonflikter innad i statene. Dess dårligere det gikk med å heve levestandarden, dess sterkere slo disse interne etniske, religiøse konfliktene ut i borgerkrigs-lignende tilstander. Det oppsto en lang rekke tilfeller der stater befant seg på randen av kaos og der menneskerettene åpenbart ble

grusomt misaktet. Serbia/Kosovo er i denne sammenheng et av de mindre grusomme tilfellene.

Dette er den realhistoriske bakgrunnen for ideen om at det i økende grad er berettiget å blande seg inn i staters indre anliggende. På 90-tallet ble denne ideen satt ut i livet i ulike tilfeller og med vekslende suksess. Eksempler på dette er Haiti, Somalia, det internasjonale krigstribunal for Ex-Jugoslavia m.fl.¹⁹

Om det hadde vært den minste risiko for at det var de vestlige land med USA i spissen som risikerte innblanding i indre anliggende, så ville denne politisk-ideologiske diskrediteringa av nasjonalstaten – målbært av vestlige media og vestlige intellektuelle – aldri skjedd. Men det lå alltid i kortene at det var Vesten som eventuelt skulle intervenere mot menneskerettsbrudd i andre, ikke-vestlige og helst fiendtlige land. At Vesten – eller Europa – i kraft av sin «humanistiske tradisjon» ikke kunne «sitte stille å se på», men var forpliktet til å intervenere. Det ble skrevet bøker og avholdt konferanser om «Europas svik» på Balkan.

Og hva med de andre?

Det vil fortsatt ligge i kortene at ingen andre land – for eksempel Kina eller India – må få militær kapasitet og politisk vilje til å gjøre intervensjoner for det *de* definerer som humanitære hensyn. Men det er meget mulig at land av denne typen om få tiår nettopp vil utvikle en slik kapasitet, dette er tanker som også spøker i hodene på den amerikanske eliten og gjør den dypt urolig. Kosovokrigen var for slike relativt sterke stater slett ikke et signal om å føye seg for USA-hegemoniet, men tvert imot for å øke opprustninga og *sikre* den nasjonale suvereniteten i fremtida.²⁰ For elitene i land som India og Kina kan umulig akseptere logikken i NATOs out of area-strategi og USAs sjølutnevnte verdenspoliti-rolle. Det vil begrense og vanære disse elitenes statsprosjekter.

Dette er et perspektiv som totalt har manglet i vår hjemlige krigs-debatt. På et valgmøte med 100 000 tilhørere i Bombay den 11. Mai ropte den hindunasjonalistiske statsminister Atal Behari Vajpayee ut følgende spørsmål til mengden: «Hvem kan fortsatt være sikker i denne verden?» Det var ikke en referanse til Indias akutte fattigdomsproblem, men til Kosovo. I lys av Kosovo, sa han videre, er Indias beslutning om å prøvespreng atomvåpen definitivt rettferdiggjort. En professor ved Nehru-universitetet i Dehli sier følgende: «India vil fra Kosovokrigen avlede retten til å gripe inn som ordensmakt i regionen.»²¹ Reaksjonene i en rekke andre land, med Russland og Kina i spissen, går i samme retning.

Jeg nevner ikke dette for å rettferdiggjøre indisk atom-opprustning eller hindunasjonalisme. Denne siste er sjølsagt ekstremt farlig i et land som også huser verdens største muslimske minoritet: 110 millioner muslimer. Jeg

nevner det fordi det illustrerer en nasjonalistisk reaksjon fremkalt av NATO/USAs politiske feilgrep. Et feilgrep varmt støttet av vestlige liberale intellektuelle og sosialdemokratiske «modernister» som sverger til globalisme og anti-nasjonalisme. De forstår ikke at deres holdninger understøtter en hegemoni-politikk som nettopp fremkaller det de aller mest frykter: økt nasjonalisme.

Kosovo var ikke et unikt tilfelle

Noe av det mest illevarslende ved tilfellet Kosovo, er at dersom Kosovo berettiger til «humanitær intervensjon» så gjelder dette også for en lang rekke andre og alvorligere tilfeller. Spørsmålet om selektiv moral, dvs en moral som skrues av og på alt etter hva som passer med politiske interesser, blir et akutt problem. Tilfellene av etnisk rensing, av undertrykkelse av minoriteter, av politisk forfølgning og av folkemord (som ikke fant sted i Kosovo) står i kø. Definisjonsmonopolet er viktig for å bestemme hva som er hva. Således er det nå offisiell USA-politikk at de 40000 som er drept i kurderkonflikten og de 3000 kurderlandsbyer som er lagt øde, ikke skyldes Tyrkias menneskerettsbrudd og ikke skal straffes med NATOs humanitære intervensjon. Her fokuseres det på kurderlederen Öcalan som den skyldige. I Kosovo derimot ble opp imot 3000 drept (på begge sider, mange som følge av kamper mellom UCK og jugoslaviske styrker) før krigen startet i mars 1999. Dette var «folkemordet» som ble sammenlignet med Auschwitz.²² På Øst-Timor ble nærmere 200000 drept etter Indonesias invasjon i 1975, med stilltiende godkjennelse fra USA og Storbritannia. 24 år gikk før det interne kaos i Indonesia tvang frem en FN-intervensjon. Over 50 år er gått etterat 780000 palestinere ble tvunget fra gård og grunn av sionistiske styrker i 1948. «Vi kan ikke reagere på hver eneste tragedie i ethvert verdenshjørne».²³ Men det er jo ikke slik at palestinerne, kurderne m.fl pga av en eller annen glipp er kommet langt bak i køen for humanitære intervensjoner. Det er derimot slik at de overhodet ikke står på amerikanernes liste over humanitære overgrep. USA vil aldri gripe inn mot sine klientstater Israel og Tyrkia. Og de vil også hindre Europa eller andre makter å gjøre slike inngrep. Statsminister Bondevik justerte seg raskt etter disse realitetene og snakket under Kosovo-krigen om «rettsstaten» Tyrkia, som altså side om side med Norge førte krig for menneskerettighetene på Balkan.

Kosovo var på ingen måte unikt verken hva gjelder grusomhet eller menneskerettsbrudd. At NATO angrep Jugoslavia og ikke andre land, kan altså ikke begrunnes med at Kosovo var verre enn de andre tilfeller. Dette innrømmes nå også av folk innen det amerikanske establishment. Mandelbaum i den overfor siterte artikkel skriver om dette:

«Serbernes behandling av albanerne i Kosovo før NATO-bombinga var langt fra eksemplarisk. Men målt ut fra det verste av alle mennskeretts-

brudd – mord – var den heller ikke eksepsjonelt dårlig. Langt færre folk hadde dødd som resultat av kampene i Kosovo før bombinga startet enn de som var drept i borgerkrigene i Sierra Leone, Sudan eller Rwanda...NATO-krigen bidro på ingen måte til å etablere en velfungerende standard for å avgjøre når en humanitær intervensjon kan gjennomføres.»²⁴

Under krigen ble vestlig opinion presentert for en rekke dramatiske meldinger som det var umulig å få bekreftet av uavhengige kilder. Det gjaldt konsentrasjonsleire, massegraver, drap på fremstående albanere. USAs forsvarsminister Cohen hevdet at 100000 kosovoalbanere var drept.²⁵ I dag tyder alt på at slike påstander er usanne eller grove overdrivelser. Etter at NATO-styrker overtok kontrollen i Kosovo ble området finkjemmet for å samle materiale for krigsforbryter-anklagene mot Milosevic-regimet. Ifølge den spanske rettsmedisineren Emilio Perez Pujol, anslåes tallet for albanske ofre for serbiske ugjerninger til under 2500, andre kilder hevder at tallet er under 1000.²⁶ Det kan ikke utelukkes at man vil finne flere albanske ofre. UCK-lederen Thaci – sjølutnevnt «statsminister» for en av to konkurrerende albanske regjeringer i Kosovo – hevdet kort etter krigens avslutning at det var 6000 savnede albanere.²⁷ Antallet drepte albanere vil neppe overstige dette tallet. Uansett: vi bør forstå at krigsforbryteranklager fremsatt under krig aldri er det samme som stadfestede krigsforbrytelser. Bare en objektiv domstol som behandler anklagene mot *alle* parter – Jugoslavia, NATO og UCK – kan bringe klarhet i hva som egentlig skjedde før og under denne krigen. Under NATO-angrepet hersket det krigsrett i Jugoslavia, som det tilsvarende ville vært i Norge under fiendtlig angrep. I en slik situasjon gikk de serbiske styrkene uten tvil brutalt frem mot de albanske sivile, særlig dersom de kunne mistenkes for å arbeide for UCK. De begikk menneskerettsbrudd og brudd på krigsrettens bestemmelse om beskyttelse av sivile under krig. Det samme gjorde NATO med sine bomber. Men det betyr verken at serberne gjennomførte folkemord eller systematisk etnisk rensing. Det var både borgerkrig og bombekrig i Kosovo. Både serbiske og albanske sivile flyktet og grunnene for denne flukten var langt mer sammensatt enn NATOs offisielle påstand om planlagt etnisk rensing. De 100000 døde som Cohen snakket om, lar seg definitivt ikke dokumentere. Flere og flere erkjenner disse forholdene, blant annet de forhenværende utenriksministrene Kissinger og Stoltenberg som begge har tatt avstand fra krigen. Stoltenberg kritiserer USA for å ha ført en anti-serbisk politikk gjennom hele 90-tallet «som nødvendigvis førte oss inn i denne krigen».²⁸ Snart er det bare de nyomvendte krigstilhengerne på venstresida, som Fischer i Tyskland og Solheim i Norge, som insisterer på den unike grusomheten, folkemordet og Auschwitz-tilstandene i Kosovo.

Resultatet

Men det kommer viktige forhold i tillegg. NATO har på ingen måte ødelagt den serbiske hæren. Og dersom Clausewitz fortsatt skal lyttes til, så er hovedmålet for enhver krig å gjøre fienden stridsudyktig. Kun 93 av serbernes ca 1200 pansrede kjøretøyer ble ødelagt. 576 soldater – av en styrke på rundt 40000 i Kosovo – ble drept. Rundt 1500 sivile jugoslaver (serbere og kosovo-albanere) ble drept av NATO-bombene.²⁹

Til dette vil man kanskje si at dette nettopp ikke var en krig, men en begrenset humanitær intervensjon. Det man i så fall oppnådde var å forårsake enorme skader på det sivile samfunn i Jugoslavia. Disse sivile skadene nærmer seg samme omfang som serbernes overgrep mot kosovoalbanere før krigen. Man tok dessuten bevisst sikte på å ødelegge det sivile samfunn ved å bombe elektrisitets- og vannforsyning. Den amerikanske avisa *Boston Globe* tok avstand fra dette, fordi dette ikke hadde noen militær betydning siden hæren hadde sine egne generatorene og egen vannforsyning.³⁰ Krigens bevisste mål var altså å ødelegge livsforholdene for de sivile, slik dette også var et uttalt mål under krigen mot Irak.³¹ USA motsetter seg etter krigen enhver hjelp for å bygge opp Serbia og ønsker altså et nytt Irak i Europa. En humanitær intervensjon som benytter seg av midler som her er nevnt kan ikke kalles humanitær.

Videre førte denne «humanitære intervensjonen» til at FN/NATO overtok suvereniteten i Kosovo. En NATO-styrke på rundt 50000 har ikke maktet å hindre en nesten total etnisk rensing av serbere og andre ikke-albanske folkegrupper, drap på sivile serbere og ødeleggelse av de gresk-ortodokse kirkene. UCK har nå gjennomført det serberne ble anklaget for å forsøke, nemlig et etnisk rent Kosovo. UCK gjennomførte også etniske rensinger, nedbrenning av hus og mord på serbiske sivile i de nesten 40% av Kosovo de kontrollerte sommeren 1998.³²

For første gang i historia er det gjennomført massive overgrep mot bestemte folkegrupper under FNs suverenitetsutøvelse. I NATO er det ingen politisk vilje til å stoppe UCK – etter USAs oppbakking av UCK var det heller ikke å vente. Da måtte man jo føre en ny, kaotisk og kostbar krig mot UCK og med politiske resultater som USA ikke kunne ha interesse av. Følger vi prinsippet om at den som utøver suverenitet i et område har det øverste ansvaret for innbyggernes sikkerhet (et prinsipp som ble benyttet da Milosevic-regimet hadde kontrollen over Kosovo), så blir konklusjonen den følgende: FN – og dets militære arm, NATO – er ansvarlig for en etnisk rensing som ser ut til å bli varig. «Verdenssamfunnet» som grep inn for å skape trygghet i Kosovo, har medansvar for en type urett som det samme «verdenssamfunnet» mener det er riktig å gå til krig for å stoppe. Dette er det paradoksale resultatet av det fredsforskeren Jan Øberg kaller moral-militarismen.

Sjøl utenriksminister Vollebæk ser ut til å ha fått kalde føtter. Han vedgår: «Vi har ikke klart å skape trygghet og sikkerhet, lov og orden i Kosovo, slik vi hele tida understreket var det viktigste...Vi kjente selvfølgelig ikke de totale konsekvensene av de beslutningene vi tok.»³³

Omringet av barbarer. Omringet av spøkelser

USA synes i økende grad å se seg omringet av «barbariske» tilstander, mennesker og til dels stater. «Når vi (dvs USA) speider inn i fremtida, så ser vi barbariske horder som oversvømmer oss....En realistisk vurdering av den verden vi beveger oss inn i må akseptere den muligheten at forferdelige ting venter oss. Barbariet er en konstant menneskelig mulighet.»³⁴ Og sant nok. Det vil aldri mangle på barbariske forhold, på umenneskelighet og brutalitet – også av en type som vestlige samfunn ikke er vant med. Heller ikke vil det mangle på terroristiske angrep mot vestlige interesser og mennesker. Her har vi i sannhet en uuttømmelig kilde for en vestlig moralsk opinion. Et mediaapparat som går i takt vil utvilsomt vite å sette nye konflikter og menneskerettsbrudd inn i sin «rette» moralistiske sammenheng. De liberale intellektuelles moralske engasjement vil ha glimrende kår. Det er bare en ting som vil være tildekket, at USA/NATO faktisk er en del av vår globale uorden og en vesentlig årsak til den. At USA sjøl er en bøllenasjon som ikke holder seg til elementær lov og rett.

USA med allierte skaper i dag uorden, fattigdom og utrygghet på direkte og indirekte vis.

- Ved å føre kriger, gjennomføre straffeaksjoner, forsøk på å drepe statsoverhoder o.l.
- Ved å eksportere våpen til alle verdens kriseregioner. 80% av verdens våpeneksport kommer i dag fra de 19 NATO-landene.
- Ved å være alliert med og beskytte en rekke reaksjonære, tom føydale regimer som ikke bare er udemokratiske men som bedriver systematisk terror mot egen befolkning.
- Ved å føre handelskrig og økonomisk boikott mot en rekke land, for øvrig i strid med egen frihandelsideologi.
- Ved å spre et kapitalistisk markedsregime som undergraver sosiale og institusjonelle strukturer i svake land og påtvinger dem å øke kløften mellom fattige og rike slik at sosial uro, terror og etnisk-nasjonale konflikter blir resultatet. Dette siste punktet er det viktigste. Det handler om selve det kapitalistiske system som USA er en avgjørende politisk og militær støtte for. I dette system hersker i dag mer og mer anarkiet der den sterkeste har rett.

Det er ikke nok å stirre på barbariet i fremmede land. Det er også nødvendig å spørre om årsaken til barbariet og om «vi», den mektige og sjøltilfredse NATO-verden, har noe med disse årsakene å gjøre. For eksempel kan man

spørre: hva slags økonomisk politikk har «verdenssamfunnet» ført overfor Jugoslavia? Har denne økonomiske politikken noe med Jugoslavias interne økonomiske krise å gjøre, en krise som på sin side var bakgrunnen for oppløsninga av det gamle Jugoslavia? Før liberale og moralsk engasjerte mennesker begynner å stille denne typen spørsmål, vil engasjementet være både blindt og naivt.

Imidlertid er det langt frem før man stiller slike kritiske spørsmål. Det må sannsynligvis en dypere krise til, tap av mange soldater, massiv motstand fra ikke-vestlige land o.l. I overskuelig fremtid vil nok USA/NATOs grunnholdning dessverre ligne mer på den berømte ridder Don Quijotes – denne parodiske skikkelse som for all fremtid har gitt ridderromantikken et komikkens skjær. I det han drar ut i verden leser vi:

«Det som særlig drev han hertil var tanken på at verden sukket efter en sådan befrier. For det var jo han som skulle avvaske beskjæmmelser, rette på urett, bøte på utilbørligheter, avskaffe misbruk og straffe all ondskap.»³⁵

Vi bør tenke på at Cervantes skapte sin Don Quijote under inntrykket av krisa i datidas verdensimperium: Spania. Don Quijote «ser» verden på en fundamentalt fordreid måte, noe som resulterer i en rekke konflikter med den samme verden. Overalt ser han mulige onde makter som straks må bekjempes. Disse onde maktene har han ingen forståelse av, vet ikke hvordan de har oppstått eller hvor de kommer fra. Det er spøkelses i sitt eget sinn han til syvende og sist kjemper med. Parallellen slutter her, for «tilfellet» USA/NATO er langt fra så komisk og harmløst. Kosovokrigen hadde lite med komikk å gjøre. Kosovo ble aldri stedet for et strålende moralske korstog. Og verden – som blir uberørt av Don Quijotes aktivisme – blir aldri det den var etter NATOs første angrepskrig.

Den liberale mystifikasjonen

Kanskje et positivt resultat av Kosovokrigen vil bli at den bidro til avsløre spøkelses, at den setter et skarpt lys på de herskende forestillingene innen Vestens politiske elite. Den sjøtilfredse liberalisme som har behersket den politiske scenen i de siste 20 åra, ser nå ut til å ha løpt linen ut. Dette ikke bare pga Kososvo, men fordi virkningene av den tiljublede globale kapitalisme mer og mer viser sitt stygge ansikt.

Et hovedargument mot marxistene var i disse 20 åra at liberalismen forsvarer retten og rettsstaten som en forutsigbar samfunnsordning i motsetning til «totalitære» og vilkårlige statsinngrep. I et av liberalismens grunn-dokumenter, nemlig Lockes *Two Treatises of Government*, kan vi lese: «Wherever law ends, tyranny begins.»³⁶ Hvor loven opphører, begynner tyranniet. Det var iallefall noen liberalere som var så tro mot den liberale tradisjon at de erkjente og åpent uttrykte at NATOs folkerettsbrudd og out of

area-strategi er uforenelig med rettsidealene innen denne tradisjonen. En av dem her hjemme var Francis Sejersted, som sluttet seg til Aksjonen mot nye NATO. Men han var i et forbausende mindretall blant liberale og sosialdemokratiske intellektuelle. Heretter kan han vel nærmest betraktes som en liberalismens museumsvokter.

I 1947 – midt i en ideologisk brytningstid – utga den franske filosofen Maurice Merlau-Ponty boka *Humanisme og terror*, et vesentlig innlegg i debatten om kommunisme og moral på bakgrunn av Stalins Moskvaprosesser. Merlau-Ponty analyserer og forsvarer individet som moralsk-politisk aktør i den forstand at samfunnssystemet, partiet, ideologien aldri kan forlange en absolutt solidaritet av individet, hinsides enhver sjølstendig refleksjon og kritikk. I så måte forsvarer han i egne øyne en liberal verdi og kan derfor oppfattes som en liberaler. Samtidig anerkjenner han marxismen som den mest omfattende teori om den konkrete historia, en historie uten entydighet og en historie hvor individet som moralsk aktør alltid befinner seg. Han angriper følgelig liberalismens sjølførståelse om at verden består av abstrakte individer som enten bekjenner seg til liberale verdier og derfor er gode og fornuftige eller ikke bekjenner seg til slike verdier og derfor er onde eller irrasjonelle. «Da forblir vi i det lykkelige liberale univers, hvor man vet hva man gjør og iallefall har sin samvittighet i orden.»³⁷ Han legger viktige premisser for det som seinere ble kalt det tredje standpunkt. Han vil verken identifisere seg med stalinismens degenererte sosialisme (og dermed heller ikke med det franske kommunistpartiet) eller med anti-kommunismen som direkte eller indirekte blir forsvarere for det kapitalistiske utbyttingssystem.

Dagens dominerende liberalisme er en uforpliktende og utydelig posisjon, en blanding av opportunistisk makttilpassning og filosofisk idealisme, som ligger milevis unna Merlau-Pontys kritiske analyse. De liberale idealene er maktas offisielle språk – de som har makt og de mange som aspirerer til makt må lære seg dette språket, et språk som i dag ureflektert fyller vårt medielandskap. Dagens liberalisme er naiv i den forstand at den helt mangler blick for det Merlau Ponty kaller «den liberale mystifikasjon», dvs liberalismens karakter av ideologisk rettferdiggjøring av de bestående forhold. Hva består denne liberale mystifikasjon i? Den består i at bekjennelsen til liberale verdier (som altså Merlau-Ponty forsvarer) i seg sjøl betraktes som garanti for å være hevet over politikkenes snuskete, interessebestemte realiteter. Den liberale posisjon ser på seg sjøl som en uomgjengelig meta-posisjon. Den ser på seg sjøl som en posisjon som aldri skjuler eller legitimerer makt og naken aggresjon, mens det nettopp er dette de andre posisjonene – og især marxismen – alltid kritiseres for. Liberalerne snakker mye om friheten på et abstrakt plan. Men, sier Merlau-Ponty

«vi må minne om at frihet er et løgnaktig emblem...så snart det stivner til en ide og så snart man begynner å forsvare friheten i stedet for frie mennesker. Man foregir å ivareta det menneskelige – hinsides all poli-

tikkens elendighet. Faktisk velger man nettopp i dette øyeblikk en helt bestemt politikk.»³⁸

For kort tid siden forsvarte mange opplyste og i egne øyne progressive liberalere NATOs bombekrig mot Jugoslavia. Forsvaret skjedde med henvisning til etiske prinsipper og ble gjort med en iver som langt overgikk den tradisjonelle høyresida. Overfor dette faktum blir det viktig at Merlau-Ponty minner oss om det lite omtalte forholdet mellom liberalisme og vold, mellom humanisme og terror.

«Det finnes en aggressiv liberalisme. Den er et dogme og dermed allerede en krigsideologi. Man gjenkjenner den på at den elsker prinsippenes salige himmel, at den aldri benevner de geografiske og historiske omstendighetene som muliggjør dens eksistens. Den bedømmer de politiske systemene abstrakt uten å ta hensyn til de gitte betingelsene som de har utviklet seg under. Den er i sitt vesen voldelig, og vil ikke nøle med å bruke vold i pakt med teorien om den verdslige arm.(dvs den middelalderste teorien om retten til å føre krig i Guds navn og på Guds vegne. A.O.)»³⁹

Merlau-Ponty henviser altså her til konflikten mellom liberalismen som ideal og liberalismen som en konkret politisk praksis og konstaterer en konflikt mellom teori og praksis. I tillegg påpeker han liberalismens blindhet overfor sin egen praksis og konsekvensene av denne. Man fraskriver seg enhver sammenheng med de negative sidene ved kapitalismen, samtidig som man gjør Marx' teori ansvarlig for Stalins terrorvelde. Man bedømmer seg sjøl ut fra sine gode hensikter (feks i Kosovo) – man bedømmer sine motstandere ut fra deres slette resultater. Man benytter altså to ulike standarder, to ulike former for politisk regnskapsførsel.

Vi kan ikke bedømme liberalismen og den liberale kapitalisme kun ut fra dens ideer, fordi disse ideene ikke kan isoleres fra liberalismens voldsbruk, en voldsbruk både av indirekte (markedsmessig) og direkte natur. Som Merlau påpeker: ideene og voldsbruken utgjør en helhet. «Prinsippenes renhet ikke bare tåler voldshandlinger, men krever dem også.»⁴⁰ Tida for den gemyttlige omgang med denne varianten av liberalisme bør etter Kosovo nærme seg slutten.

NOTER

- 1) *Ny Tid*, 16.10.1998.
- 2) *Nordlys*, 16.4.1999.
- 3) Stuart Hampshire, *Morality and Conflict*, Oxford, 1983, s. 9.
- 4) Jugoslavia skulle presses til å godta NATO-kontroll over Kosovo. Jfr. Peter Gowan i *New Left Review* 234, mars/april 1999, s. 100-102.
- 5) Se M. Mandelbaum, «A Perfect Failure», *Foreign Affairs*, sept./okt. 1999, s. 8.

- 6) Richard Barnet, *The Roots of War*, NY, 1972 s. 21.
- 7) Sitert av Johan Galtung i *Klassekampen* 1.11.1999.
- 8) Edward Said, *Culture and Imperialism*, NY, 1994, s. 286-87.
- 9) Om SV og krigen mot Jugoslavia, se Hans Ebbings bidrag i dette festskriftet.
- 10) *Dagbladet* 18.04.99.
- 11) M. Foucault, *Ethics. The essential Works of Michel Foucault*, Vol 1, London, 1997 s. 114.
- 12) *International Herald Tribune*, 9.3.1992, s. 1-2.
- 13) Jfr R. Geiger, *Grundgesetz und Völkerrecht*, 2.Aufl. München, 1994, s. 364ff..
- 14) R. Connaughton, *Military Interventions in the 1990s. A new logic of war*, London/NY, 1992, s. 5.
- 15) Sitert av Michael Klare, «Clintons doktrine» *Klassekampen* 10.4.1999.
- 16) «Where are the Great Powers?» *Foreign Affairs*, juli/august 1994, s. 26.
- 17) Se *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 17.3.1999.
- 18) *Foreign Affairs*, juli/august 1994, s. 28.
- 19) Se Volker Rittberger, Martin Mogler, Bernhard Zangl: *Vereinte Nationen und Weltordnung. Zivilisierung der internationalen Politik?* Opladen 1997.
- 20) Jfr om nasjonalstaten og globalisering generelt, min artikkel i *Vardøger* 24/98, «Globalisering, klasser og stater».
- 21) Se *Neue Zürcher Zeitung* 2.6.1999.
- 22) Erik Solheim påsto sågar at det var folkemord i Kosovo i oktober 1998, på et tidspunkt da rundt 1000 var drept. Se *Ny Tid* 16.10.1998.
- 23) Bill Clinton ifølge *Klassekampen* 3.7.1999.
- 24) *Foreign Affairs*, sept/okt. 1999, s. 6.
- 25) *Klassekampen*, 25.5.1999.
- 26) Se *Klassekampen* 4.11.1999.
- 27) *Neue Zürcher Zeitung* 16.7.1999.
- 28) Se *Nordlys* 16.11.1999.
- 29) Disse tallene bygger dels på NATOs, dels på jugoslaviske oppsummeringer, se *Der Spiegel* 3.1.2000, s. 130.
- 30) Gjengitt i *International Herald Tribune*, 27.5.1999.
- 31) Se uttalelse av Pentagon-mannen John A. Warden i *Klassekampen* 25.6.1991.
- 32) Se *Neue Zürcher Zeitung* 2.9.1998 og samme avis 27-28.2.1999.
- 33) Sitert etter Hartvig Sætra, «Tilstår Vollebæk krigsbrotverk?» *Nordlys* 11.11.1999.
- 34) David Tucker, «Fighting barbarians», *Parameters. Journal of the US Army War College*, vol 28, sommer 1998.
- 35) Cervantes, *Don Quijote*, Første bok, kap. 2.
- 36) John Locke, *Two Treatises of Government* ed. Goldie, London 1993, s. 217.
- 37) Maurice Merleau-Ponty, *Humanismus und Terror*, Frankfurt 1966, bd 1, s. 31.
- 38) Merleau-Ponty, *Humanismus und Terror*, bd 1, s. 18.
- 39) Merleau-Ponty, *Humanismus und Terror*, bd 1, s. 18.
- 40) Merleau-Ponty, *Humanismus und Terror*, bd 1, s. 7.